

**PUBLICATIE SAPTAMINALA EDITATA DE
GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL**

ANUL I • NR. 30 • 10 AUGUST 1990

Desen de MARCEL CHIRNOAGA

*Omul este făcut
pentru a căuta adevărul,
iar nu pentru a-l poseda*
BLAISE PASCAL

DIN SUMAR:

● „Să credem și în miracole” — o convorbire cu PAUL GOMA ● DAN OPRESCU — Populism devastator ● Un litigiu ireductibil: sprijinul internațional și arbitriul puterii. Opinii semnate de GABRIEL ANDRESCU, IHOR LEMNIJ, DORU COSMA ● „Unde există iubire, există și foarte multă putere” — un interviu cu MARIAN MUNTEANU, realizat de ANDREEA PORĂ ● HENRI WALD — Iluzia misterului ● TERENCE ROBERT — SORIN VIERU — Cîteva observații despre gîndirea politică ● ACCENTE. Semnează: PETRU CREȚIA, DAN PAVEL, IOAN MĂRCULESCU, BEDROS HORASANGIAN, SZASZ JÁNOS, IOSIF NAGHIU, ALINA MUNGHIU ● ECOLOGIE. „Priorități în activitatea de protecție a mediului”. Semnează: Dr. ANGHELUȚA VĂDINEANU și Dr. DAN MANOLELI ● ADAM MICHNIK — Alegerea unei tradiții (fragment) ●

TIMPI MORȚI

Jacurile puterii au restrîns semnificația revendicărilor revoltei care a început în decembrie, la sfera intereselor personale și de clan. Te întristezi observînd acest peisaj politic din care idealurile revoluției au fost uitate. Ce accentuează amărăciunea este că admirația cu care eram pretutindeni priviți a dispărut și ea. Într-o lume de conexiuni, totul începe de la respectul celorlalți. Deopotrivă parteneri, concurenți sau adversari. Pentru a trata de la egal la egal. Disprețuți, minimalizați, priviți cu neîncredere nu avem cum să fim egaliți nimănui. România s-a desprins numai pe sfîrșit de trecut al recent. Alte țări din fostul bloc comunist au reușit procente mai tranșante, sîntem din nou ultimii, așa cum ne-a lăsat regimul Ceaușescu. Și asta pentru că avem mulți timpi morți. Într-un fenomen de asemenea amploare ca prăbușirea comunismului, viteza de derulare a reformelor și schimbărilor este un factor esențial. Absența timpilor morți asigură inserarea cu pierderi mai puține în contemporaneitate. Comunismul a fost și continuă să fie o abolire a istoriei, a duratelor și a vieții. Un inghet, o anestezie. Clasa politică românească are prea multe amintiri. Într-un fel, nu face decît să reproducă reflexele dobîndite sub dictatură. Adică: înfruntare — nu dialog, închiderea — nu deschidere, intoleranță — nu toleranță. Știrile care sosesc din vecini indică o rapidă modificare a regimurilor post-totalitare. Evenimentele de la Sofia ne clasează printre figuranții întoarcerii în Europa, după ce acum nouă luni am fost protagoniști.

A nu ține pasul astăzi înseamnă a pierde ultima șansă. Dacă alții se întorc la viață decizi să arunce trecutul peste bord, noi continuăm să conviețuim cu ceea ce am urît mai mult. Supunerea, suspiciunea, resentimentul. Trecutul refuză să moară și nu întreprindem aproape nimic să-l alungăm. El continuă să-și facă simțită prezența cu precădere la deținătorii puterii, dar nu este absent nici în interiorul opoziției.

În afara unei gîndiri politice moderne, ne lipsește și conștiința orizontului în care ne aflăm. Sîntem ca pe un teren vierac în care am dori să facem ceva dar nu știm dacă este vorba de o casă, și cum am vrea să arate, și cine ar trebui să-o folosească. Rămînem la acest vag: trebuie să facem ceva! Ce anume? Rămîne de văzut. De aceea inițiativa energice sînt amînate, schimbările absolute obligatorii în dezastrul în care se aflăm rămîn cuvinte goale, uitate prin discursuri, declarații oficiale și conferințe de presă. Aceste amintiri însă costă. Și așa am plătit cu un preț foarte greu puținul pe care l-am realizat pînă acum. Ne mișcăm mai încet decît oricare țară din estul Europei. Paradoxul acestei situații provine din faptul că bolșevismul a prins cel mai bine în țara care în 1945 era cea mai anticomunistă. Acest paradox, pentru a fi rezolvat, cere măsuri mai radicale decît pînă acum. Adică exact inversul a ceea ce s-a făcut. De aceea, tergiversările și ezitățiile clasei politice sînt de neînțeles. Cui îi este frică de democrație? În afara libertății nu există demnitate. Lipsit de onoare, de respectul celorlalți nu poți să aspiri la un loc în lumea civilizată. Acest sentiment îl trăiesc mesagerii guvernului cînd dau numai de uși închise în străinătate. După sălbăticia dezlănțuită la jumătatea lunii iunie, sînt puține șanse de o recuperare în ochii opiniei publice ceva din imaginea de popor curajos și curat. Și trebuie să se știe că în democrații, opinia publică determină deciziile cercurilor diplomatice și politice.

Partidul de guvernămînt nu este într-o situație ușoară. A luptat energic și profesional pentru putere, uitînd că prada nu este altceva decît un dezastru. Trebuie acum să preia această moștenire care este mai mult o povară. O economie care nu produce, un mecanism supracentralizat și nepuțincios. La aceste cauze obiective se adaugă propriile greșeli. Cea mai evidentă este întîrzierea unor schimbări radicale în economie. Jumătățile de măsură, improvizările nu fac decît să împiedice startul.

Dacă pînă acum am trăit repetate crize politice, crizele sociale se apropie cu repeziune. Și, deocamdată, nu găsim nici un motiv de liniște. Trotuarele sînt ocupate ca acum un an de oameni care așteaptă, lipiți de vitrine, un camion fantomă cu ceva. Străzile sînt de o murdărie de nedescris în orașe. Starea spațiilor de locuit este deplorabilă, iar lipsa acută de apartamente face ca zeci de mii de familii să locuiască așa cum nimeni nu mai locuiește azi în Europa. La ghișee, funcționari plătisiți se învîroază numai dacă li plătești, ei nu par să aibă nici o obligație față de cetățeni; iar guvernul pare prea slab în fața propriei sale burocrații pentru a o aduce la ordine. Prețurile cresc amețitor și este numai începutul. Asistăm nepuțincios la acest nesfîrșit bilc politic care ne scufundă cu fiecare zi într-o realitate situată alături de tot ceea ce se întîmplă azi de la Urali la Atlantic. Eliminarea timpilor morți din această strategie a eșecului se impune ca o necesitate. Este o vreme a urgențelor.

STELIAN TĂNASE

ECOLOGIE

PRIORITĂȚI ÎN ACTIVITATEA DE PROTECȚIE A MEDIULUI

La puțin timp după evenimentele din decembrie, protecția mediului a intrat în atenția diferitelor formațiuni politice (mişcări ori partide ecologiste) și profesionale (asociații și societăți ecologice). Iar guvernul a încercat, ceva mai târziu — să orienteze și să concretizeze această atenție prin înființarea și structurarea unui departament al mediului, prin promovarea de acțiuni, prin decizii de restructurare și completare a legislației de profil, și mai ales printr-o deschidere a învățământului de toate gradele față de această problemă.

Dacă inițiativele de mai sus sînt în mare parte binevenite, modalitățile și căile de concretizare ale acestora sînt cu precădere necorespunzătoare, limitînd serios rezultatul sau orientînd pe căi închise.

Această ultimă afirmație poate fi susținută printr-o gamă largă de argumente din care însă voi selecta doar cîteva.

— Se menține viziunea reductionistă asupra mediului, apa, solul, flora și fauna fiind supravegheate distinct din punct de vedere calitativ, încercîndu-se să se identifice sursele principale de poluare, respectiv diminuarea sau eliminarea acestora. Deci, conceptual, se accepta încă, în domeniul protecției mediului, maniera care consta în urmărirea distinctă a dinamicii „factorilor de mediu”, constatarea situațiilor critice din punct de vedere calitativ în dinamica fiecărui din factori și elaborarea unor măsuri locale de limitare a cauzelor și de reparare a efectelor.

— Opoziția nejustificată dar foarte năsubitoare a majorității factorilor de decizie și execuția față de acțiunea de implementare a bazei teoretice a ecologiei, de interpretare a mediului ca o ierarhie de structuri organizate, fiecare din ele cu legități proprii de funcționare și, în consecință, neglijarea satisfacerii unei necesități stringente, anume asigurarea printr-o activitate de cercetare complexă a bazei de cunoștințe cu privire la funcționarea a structurilor ecologice de pe teritoriul țării noastre, ori la bazele productivității biologice ale acestora și a limitelor lor de suportabilitate în raport cu agresiunea umană. În condițiile linsei cronice a fundamentului științific, studiile premergătoare oricărei investiții, care s-au prevăzut sporadic sau care se prevăd cu obligativitate în viitor, vor conduce la soluții cu un pronunțat caracter întâmpător, de vreme ce vor avea ca fundament multe presupuneri nerealistice.

— Aproape fără excepție se acceptă că singura cauză a deteriorării mediului o reprezintă fenomenul de poluare, neglijîndu-se cel puțin altele 3-4 cauze majore cum ar fi: supraexploatarea resurselor; marile lucrări de amenajare a teritoriului (în principiu lucrările hidrotehnice de amploare) care presupun transformarea integrală a unor sisteme ecologice; extinderea în spațiu a sistemelor ecologice simplificate și subordonate strict omului (suprafețe agricole, bazine piscicole amenajate etc.) și respectiv restringerea diversității structurilor ecologice care funcționau în regim natural; transformarea brutală a structurii genetice a speciilor prin ameliorare și inginerie genetică.

Teama și în mare parte superficialitatea care s-au manifestat în ultimul timp au reprezentat cea mai mare piedică în procesul care ar fi trebuit să ne scoată din starea precară în care ne aflăm.

Credem că pentru a depăși acest moment de criză, trebuie acordată o atenție deosebită inteligenței corecte a complexității activității de protecție a mediului, diferențierii obiectivelor majore pe termen lung și scurt ale acestei activități și unei structuri care să garanteze, încă din faza diferențierii strategiei de dezvoltare, evitarea oricăror erori în alegerea căilor și mijloacelor de realizare a acestora.

În acest context, sînt de propus cîteva obiective majore, imediate și de perspectivă, în domeniul protecției mediului:

1. Reconoșterea faptului că protecția mediului constituie problema fundamentală a dezvoltării echilibrate și durabile a societății românești. Pentru realizarea acestui obiectiv, trebuie să se acționeze concomitent în două planuri distincte:

1.1. Sinteză și valorificarea cunoștințelor existente despre: resursele biologice (producția de cereale, plante tehnice, de masă lemnoasă, de peste, carne etc.), diversitatea și calitatea resurselor de materii prime (petrol, cărbune, minereu de fier etc.), starea actuală și direcțiile de evoluție ale diferitelor componente ale mediului (compoziția atmosferei, calitatea apelor de suprafață și subterane, numărul de specii de plante și animale etc.), cauzele destabilizării unor sisteme ecologice și posibilitățile de control ale acestora.

1.2. Analiza efectuată în maniera prezentată mai sus conduce în mod inevitabil la identificarea lacunelor existente în baza de cunoștințe și, în consecință, va determina diferențierea și promovarea unor programe adecvate de cercetare care să elimine aceste lacune.

2. Analiza aprofundată a modului actual de structurare și dimensionare a economiei și, în mod special, a industriei și agriculturii.

2.1. Identificarea și caracterizarea în detaliu a dezechilibrelor dintre ramurile industriale. Se evaluează ast-

fel măsura în care industria românească este în momentul de față disproporționat dimensională (dezvoltarea excesivă a industriei chimice, a industriei metalurgice și siderurgice, a industriei cimentului, industriei mari consumatoare de energie și puternic poluante).

2.2. Evidențierea decalajului tehnologic pentru fiecare ramură industrială (acest lucru orientează asupra măsurilor care trebuie întreprinse pentru modernizarea industriei). Evidențierea decalajului în ceea ce privește tehnologiile auxiliare (tehnologii asociate celor de producție) prin care ar trebui să fie controlată situația produselor secundare din procesul de producție, eliminate în mod obișnuit în atmosferă sau în apele de suprafață și costiere.

2.3. Analiza trebuie să determine raportul actual dintre nivelul și calitatea resurselor, capacitatea unităților industriale și eficiența economică.

2.4. Evaluarea efectelor agriculturii intensive asupra potențialului productiv al solurilor și asupra calității produselor agricole. Se are în vedere faptul că utilizarea intensivă a lucrărilor agrotehnice asociată cu irigația și fertilizarea terenurilor agricole, conduce în mod obișnuit la degradarea solului și la îmbogățirea pînzei freactice în azotați, foarte periculoși (mai ales pentru sănătatea copiilor). De asemenea, utilizarea pe scară largă a erbicidelor și insecticidelor determină pe de o parte acumularea acestora în produsele agricole, iar pe de altă parte, afectează profund viața din sol, cu implicații serioase asupra potențialului productiv al acestuia. În consecință, trebuie să se determine în ce măsură practicile caracteristice agriculturii intensive conduc la deteriorarea solului. Avem în vedere faptul că sînt încă de acum suficiente date cu privire la procentul de 20 până la 30% din suprafața solurilor din estul Bărăganului, supraexploatare și salinizate.

2.5. Evaluarea impactului produs de activitatea industrială și practicile agricole asupra stării mediului și implicit asupra stării de sănătate a populației umane.

Se înțelege că rezultatele acestei analize se vor orienta asupra modului în care activitatea din agricultură și industrie trebuie să fie organizată și dimensionată în viitor.

3. Cunoștința nivelului resurselor de materii prime biologice și nebiologice de care dispune țara noastră, precum și potențialul energetic al acestora, trebuie să se urmărească restructurarea și redimensionarea industriei și agriculturii în sensul eliminării dezechilibrelor și a neconcordanței dintre necesitățile de producție și resursele existente. De asemenea, cunoștința de-

calajul în ceea ce privește tehnologiile de producție existente și cele prin care trebuie să se realizeze controlul emisiilor, se va acționa în sensul reducerii și eliminării acestor decalaj, printr-un transfer bine dozat de tehnologie, și respectiv, prin dezvoltarea unor tehnologii proprii.

În mod special, prin transferul de tehnologie trebuie să se urmărească limitarea foarte severă a emisiilor de pulberi sedimentabile, de gaze (în special oxizi de azot, sulf și carbon, a emisiilor de metale grele sau compuși chimici organici și anorganici) și integrarea noastră în efortul general al tuturor statelor lumii de a reduce nivelul noxelor pînă la limita stabilită prin consens internațional. De exemplu: emisia de oxizi de sulf și azot să fie redusă în anul 1992 pînă la nivelul anului 1990 iar pînă în anul 1995 pînă la un nivel reprezentînd 50% din nivelul anului 1990.

4. Avînd în vedere starea actuală a mediului în România, procesul avansat de simplificare a diversității formelor de viață și a heterogenității condițiilor de mediu, trebuie să se acționeze în sensul extinderii suprafeței zonelor protejate de la nivelul actual de 1,5 până la 5% din suprafața teritoriului țării într-un interval de maxim 2-3 ani. Aceste zone vor îndeplini în primul rînd funcțiile de conservare a diversității vieții și a condițiilor de mediu, precum și o importantă funcție științifică (cercetările care se desfășoară în aceste zone în care echilibrul ecologic nu este perturbat asigură dezvoltarea cunoașterii proceselor productivității biologice și a stabilității mediului și, în consecință, vor fundamenta o strategie de dezvoltare durabilă economico-socială în aceste zone și în zone similare).

În acest context, insistăm încă de acum pentru acordarea statutului de rezervă a biosferei Deltai Dunării și integrarea sa în rețeaua internațională a rezervațiilor biosferei.

De asemenea, promovăm ideea înființării unui parc natural de graniță în sud-vestul țării, în colaborare cu Iugoslavia.

Am insistat în primele luni ale acestui an pentru acordarea statutului de zone protejate unui număr de 21 de arii de pe teritoriul țării noastre și, desigur, vom susține pentru ca altele zone caracteristice de pe teritoriul țării noastre să li se întocmească fundamentarea științifică pentru a fi trecute în rețeaua zonelor protejate.

5. Analiza aprofundată a stării actuale în plan structural și funcțional a așezărilor rurale și urbane. Punctul în evidență a decalajului dintre modul de structurare și dimensionare a vieții economico-sociale și posibilitățile de satisfacere a necesităților energetice și de bunuri materiale (resurse alimentare, bunuri de uz casnic, îmbrăcăminte, apă potabilă, apă menajeră, căldură și iluminat etc.) și non-materiale (o viață culturală și spirituală corespunzătoare, în concordanță cu aspirațiile populației) este de mare acuitate.

O atenție deosebită trebuie să se acorde implicațiilor pe care le-a avut acest decalaj asupra relațiilor interumane și asupra stării de sănătate a populației (o frecvență ridicată a actelor anti-sociale, o frecvență alarmant de ridicată a copiilor țării intelectuale, morbiditate foarte ridicată în rîndul copiilor, datorită subnutriției și condițiilor precare de igienă, precum și mortalitate ridicată la vîrstele avansate datorită alt subnutriției, condițiilor de igienă precare, cît și temperaturii scăzute în timpul iernii).

Rezultatul unei astfel de analize va fi utilizat ca bază pentru un program complex ce va viza: pe de o parte, eliminarea sau cel puțin limitarea decalajelor existente și respectiv a implicațiilor lor, folosindu-se în special experiența mondială în acest domeniu, iar pe de altă parte, dezvoltarea unor cercetări de ecologie umană proprii. O atenție deosebită trebuie să se acorde în urbanistica viitorului, zonelor verzi, spațiilor destinate activității sportive și pentru locuri de joacă etc., asigurarea resurselor de apă de calitate, a energiei pentru iluminat, activități casnice, încălzire etc., diferențierii unor elemente de structură care să permită dezvoltarea unei activități culturale și spirituale corespunzătoare celui mai înalt grad de civilizație.

6. Dezvoltarea unui sistem educațional echilibrat în domeniul ecologiei și protecției mediului, sistem care să asigure fiecărei cetățean conștiința poziției sale și a societății în mediu, accesul tuturor factorilor de decizie pe linie economică și politică la baza științifică din acest domeniu și formarea specialiștilor în ecologie, categorie profesională necesară dezvoltării cunoașterii modului de structurare și funcționare a sistemelor ecologice.

7. Analiza efectelor ecologice pe termen lung a marilor lucrări de amenajare și în special a celor de barare și regularizare a cursurilor de apă, și a celor de îmbunătățiri funciare. O asemenea analiză asociată cu utilizarea experienței mondiale trebuie să conducă la diferențierea unei strategii în acest domeniu, care să evite efectele ecologice dereglatoare pe termen lung și la distanță. În acest sens, ținem să subliniem faptul că bararea Dunării pe cursul său superior și mijlocu a modificat în mod considerabil debitul solid (cantitatea de suspensie în apă) și, în consecință, a indus modificări profunde în dinamica morfometrică avans-Deltaei, și a litoralului românesc al Mării Negre. Spălarea insulei Sacalin și a cordonului litoral de la sud de bratul Sf. Gheorghe, precum și a plajei de la Mamaia și Constanța, constituie unul dintre procesele cele mai rapide pentru a căror limitare și stopare sînt necesare lucrări de consolidare și, respectiv, mari investiții suplimentare.

8. Diferențierea unor structuri proprii, eficiente, prin care să ne racordăm la efortul întregii comunități științifice internaționale, îndreptate în sensul cunoașterii proceselor ecologice, a supravegherii evoluției mediului și a controlului procesului de deteriorare a acestuia la nivel local, regional și global. Aceste structuri trebuie să asigure valorificarea celei mai pretioase resurse — inteligența umană — în scopul de a diagnostica, prognoza și preîntîmpina orice evoluții care pot conduce la deteriorarea mediului.

Desen de MARCEL CHIRNOAGA

Dr. ANGHELUȚĂ VĂDINEANU
Dr. DAN MANOLELI

ACENTE

Szász János

Context sau pretext?

Am aflat din articolul d-lui C. Nicolae („Studii și evoluții noi”, II; Azi, 2 august a.c.) că eu colaborez la un săptămânal (editat de GDS) care, „în realitate, reprezintă virful de lance al reacțiunii politice în societatea românească și care este, în realitate, principalul factor de blocare a progresului țării, de menținere a ei în marasmul economic și în tensiunile sociale moștenite de la trecutul totalitar”. Nu mi s-a părut până acum că m-am raliat de fapt, așa cum sustine autorul articolului, la extrema dreaptă.

Hotărât lucru, avem o presă în care se produce, pare-se dincolo de infinit, escaladarea invectivelor, a etichetării și infierării. Eroarea revistei „22” este, zic eu, că s-a lăsat contaminată de acest stil, în loc să-și păstreze eleganta scriiturii și a jurnalismului elevat și civilizizat chiar și, sau în primul rând, în execuția partiturii polemice. În rest, nu există alt criteriu, decât cel al adevărului, chiar dacă percutanța sa nu se va vedea hic et nunc. Remarc însă, că de data aceasta invectivile aduse GDS-ului și revistei sînt capitale. Într-atît de grave, încît, conform noii legi a presei (proiect), (Capitolul VI, art. 39, alineatul d), revista ar trebui să fie amendată. Sigur, nimeni nu reclamă așa ceva. Deocamdată.

Element nou în șirul etichetărilor cruciale este cel referitor la luările de poziții ale Grupului în ce privește colaborarea economică a statelor dezvoltate cu România, în strînsă legătură cu descrierea, comentariile și aprecierile făcute în ce privește evenimentele din 13-15 iunie a.c. Personal nu pot să fiu de acord cu pozițiile de influențare negativă și străinătății, cu toate că greu îmi închipui că președintele Statelor Unite ar lua hotărîri de pe urma consultării articolelor mele. Dar oricum, ideea de a perpetua mizeria, sancționind milioane și milioane de oameni ce n-au nimic de-a face cu greseliile din virful piramidei, mi se pare a fi nedemocratică. Dar nu și anti-statală, antinațională etc. Dar... Se iveau oare și o astfel de învinuire? Din păcate, da.

Articolul amintit vestește revista

„22” din cauza prezentării catastrofiste a evenimentelor din 14-15 iunie. Și conchide: „Numai într-un asemenea context, numai în climatul unor asemenea tentative de izolare politică, morală și economică au putut apărea acțiuni ale celor care uneltesc împotriva integrității teritoriale a României”. Cum vine de se leagă, nu prea pricep. Ca argument. Adică niste declarații chiar din gura unor persoane importante în Ungaria, totuși rupte din context, sau ale unor articole așurite ale unui publicist oarecare într-o revistă de mîna a șasea, se consideră a fi uneltesc împotriva integrității teritoriale a României? Toate acestea la 2 august a.c., atunci cînd la 28 iulie ziarele noastre consemnau, unele pe prima pagină: „Convorbirile româno-ungare s-au soldat cu rezultate fructuoase”. De altfel, tot în ziua de 28 iulie, Azi a publicat următoarea știre: „Declarațiile președintelui interimar al Ungariei, Arpad Göncz, potrivit cărora drumul României spre democrație trece prin Ungaria, nu au fost prea fericite. — Aceasta, a subliniat Gyula Horn, președintele Partidului Socialist Ungar și președinte al Comisiei Parlamentare pentru problemele internaționale, nu contribuie nici la soluționarea problemei naționale, nici la îmbunătățirea relațiilor dintre cele două țări.” Sintem de acord cu domnia-sa”. Oricum, după cinci zile de la semnarea celor 23+13 propuneri de colaborare româno-maghiară, respectiv declarația d-lui Horn, uneltesc împotriva integrității noastre teritoriale rămîn neclintite pe ordinea zilei.

„Sperietoarea Budapesta” a fost una

din ideile fixe ale „geniului” teoretician, personalitate politică de talie mondială” care a reapărut și în penultimul său discurs. Ea revine încă din ianuarie, diversificată, în coloanele presei, și-și continuă drumul pînă astăzi (evident nu în toate publicațiile). Unii gazetari sau unele gazete fac legături directe între Budapesta și atitudinea minorității maghiare din România, mergînd pînă la a declara că Uniunea Democrată a Maghiarilor din România este condusă de la Budapesta... Scuze, acest mic atentat la minimele maniere politice aparține unui deputat și a fost rostit sub cupola parlamentului.

Într-un „context” care într-adevăr dă de gîndit.

ERATĂ

● Dintr-o mai mult decît regretabilă eroare, în decursul procesului de elaborare am comis o gafă fără precedent în istoria noastră a revistei noastre: am atribuit paternitatea articolului „Logica democrației și logica majorității” (nr. 29/3 august 1990) domnului Andrei Pippidi. Autorul îndreptățit să fie semnat se numește Dan Timotin. Cerem scuze ambilor stimabili autori, cit și stimabililor noștri cititori.

DIALOG DESPRE SFÎRȘITUL ISTORIEI

„Sfîrșitul istoriei” — așa se intitula un articol care a făcut vită, articol purtînd semnătura lui Francis Fukuyama, fost director adjunct al directorului serviciului de planificare politică din cadrul Departamentului de stat al S.U.A. „Moskovskie Novosti” a pus deja în discuție unele aspecte ale concepției lui F. Fukuyama (în numărul 2 din acest an); potrivit acestuia, istoria s-ar fi încheiat odată cu victoria repurtată de democratismul liberal asupra comunismului. Astăzi revenim la această temă. Politologul sovietic Konstantin Plesakov discută cu Francis Fukuyama.

(nota redacției sovietice)

● K.P. Ideea dumneavoastră asupra sfîrșitului istoriei prezintă, după părerea mea, un interes deosebit, avînd în vedere transformările survenite în Europa răsăriteană. Nu credeți că ideile liberale și democratice trebuie să ajungă la nivelul vieții cotidiene, spre a fi în măsură să decidă asupra destinului nostru? Afirmația de față nu este valabilă și în cazul democrației în Uniunea Sovietică?

● F.F. Cred că mulți intelectuali sovietici n-au suficiență încredere în popor, ei considerînd că poporul nu este încă pregătit pentru democrație. Desigur, țara nu are o tradiție democratică, în ea dăluind, dimpotrivă, o puternică tradiție autoritară. Dar eu sînt impresionat de capacitatea cetățenilor de rînd de a adopta un comportament democratic. Acest fapt își găsește expresia în constituirea unor noi partide politice, a unor sindicate independente și a grupurilor pentru protecția mediului inconjurător. Pe parcursul ultimelor două-trei generații, poporul sovietic s-a schimbat foarte mult din punct de vedere sociologic. În prezent, Uniunea Sovietică este o țară cu un grad înalt de urbanizare. Nivelul instrucției este considerabil mai ridicat în comparație cu cel existent acum două sau trei generații. Sub mai multe raporturi, la voi există toate premisele pentru constituirea unei democrații stabile, așa cum există în alte țări europene. Ceea ce vă lipsește este o clasă mijlocie avînd o tradiție de exercitare a liberei inițiative și capabilă să folosească oportunitățile economice, independent de stat.

● K.P. Dacă analizăm modelele alternative de evoluție viitoare a țării, două variante ne apar, după părerea mea, ca fiind cele mai probabile. O primă variantă: țara se transformă într-o împărăție a haosului. Al doilea scenariu: reformele se desfășoară cu succes, însă pe parcursul unui drum extrem de lung și dureros, în direcția unei societăți avînd o conștiință politică evoluată.

● F.F. Cred că este posibil și un al treilea scenariu pe care dumneavoastră nu l-ați menționat, și anume: rușii vor

uimi toată lumea, înfruptînd o transformare similară celei care se produce acum în Polonia sau în Ungaria. În ce privește prima variantă, ea inspiră tuturor teamă. Pe de altă parte, aș dori să observ că democratizarea se dezvoltă pe fondul unei spontaneități care, din păcate, se poate exprima în violență. Ea nu poate fi produsul unor decrte emise de sus, de către conducerea superioară; democrația reclamă din partea forțelor sociale, jos, spirit activ. Cred că tocmai la aceasta asistăm acum în republicile unionale. Într-o anumită măsură, procesul este inevitabil; a l te împotrivi sau a-l caracteriza drept un proces negativ ar fi o eroare.

Însă, după părerea mea, mai probabil rămîne al doilea scenariu. Sînt cîndei ani de cînd în occident se tot prezice scenariul violenței, dar, pînă acum, acesta nu s-a realizat; mă încurajează faptul că, deși nu se suportă deloc între ei, conservatorii și liberalii au reușit totuși să elaboreze regulile unui modus vivendi, ceea ce este deosebit de important.

● K.P. Să vorbim acum despre „sfîrșitul istoriei” într-un context mai larg. Eu consider că, de la finele secolului trecut, a început să se dezvolte pe scară globală fenomenul pe care, pentru mine însumi, l-am numit „dezintegrarea lumii”. Cîndva unitară, lumea se dezagregă astăzi, în conștiința oamenilor, în atomi. Lucrul este deosebit de vizibil în țările dezvoltate. În pofida situației economice și politice benefice, oamenii n-au ajuns să fie fericiți. Ei au ajuns la punctul pe care dumneavoastră îl numiți „sfîrșitul istoriei”. Iar acum întrebăți: și mai departe? — Întreb, așadar: și mai departe?

● F.F. Problema pe care ați pus-o este foarte importantă pentru noi, cei care trăim în condițiile unei democrații liberale stabile. Problema este serioasă: o ființă umană se poate mulțumi cu posesiunea unei avuții materiale, li ajunge oare sentimentul de satisfacție și garantarea securității sale fizice? Viața, așa cum știm, presupune o anumită autodefinitivă, un răspuns la solicitări. Tineretul a-

„Cei doi”

Fotografie de HUGUES DE WURSTENBERGER, laureat al Premiului NIEPCE pe anul 1990

merican și european are deocamdată un singur tip de răspuns: să facă bani, să reușească în afaceri. O asemenea viață este bogată din punct de vedere material, dar nu și spiritual. Democrația liberală nu cere cetățenilor ei decît respectarea unui număr restrîns de reguli. Pe de altă parte, în societatea liberală fiecare este liber să urmărească scopurile pe care și le propune, întrucît această societate nu exclude posibilitatea desăvîrșirii omului și a dezvoltării individualităților excepționale de dotate.

● K.P. Putem accepta că liberalismul este sfîrșitul istoriei în sens politic. Numai că nu poate fi exclusă apariția unei civilizații bazate pe alte principii decît cele de astăzi, o civilizație presupunînd totală reevaluare a valorilor și preluarea moștenirii tuturor doctrinelor religioase universale.

● F.F. De bună seamă, aceasta este posibil, deși o anumită circumstanță va îngreuna mersul societății contemporane în direcția menționată: lumea democrațiilor liberale evoluate a luat naștere în urma unei lupte îndelungate și grele împotriva religiei. Dezvoltarea economiei contemporane nu poate avea loc în condițiile dominației sociale a normelor și valorilor religioase, dat fiind că aceste norme și valori intră în contradicție cu finalitatea economică. După părerea mea, societatea construită pe fundamente religioase se va ciocni de dificultăți, atunci cînd va încerca să fie la nivel contemporan sub raport economic. Exemplul lui Khomeini în Iran este grăitor.

● K.P. Eu sînt orientalist și îmi dau seama că valorile societăților orientale se deosebesc

or oamenii respectă sistemele sociale care se bucură de succes în economie.

● K.P. În țara noastră, multe persoane — printre care și persoane din mediul intelectual — n-ar admite că liberalismul occidental reprezintă a pogeul dezvoltării politice a societății. Ce le-ați răspunde?

● F.F. Presupun că vă referiți la cei ce se consideră socialiști sau social-democrați. Dar eu aplic o definiție foarte largă a democrației liberale, care înglobează majoritatea formelor de social-democrație, ca de pildă aceea scandinavă sau vest-germană. Putem considera că o țară aparține democrației liberale atîta timp cît ea își menține atașamentul față de normele democratice, adică față de sistemul cu mai multe partide și cu alegeri libere, libertatea cuvîntului, libertatea de credință, libertatea întrunirilor. La rîndul ei, social-democrația subscie la aceste norme. Dacă mă declar în dezacord cu opiniile unor oameni, aceștia sînt adepții păstrării unei forme autoritare de guvernare, de dragul egalității sociale. Întreaga istorie a secolului douăzeci demonstrează că aceasta este o eroare teribilă, întrucît o atare putere tinde să abuzeze la infinit, pe plan economic și politic, și întrucît ea contravine creării unei economii de tip occidental, adică servind propriilor generale.

● K.P. O ultimă întrebare: care sînt preocupările dumneavoastră actuale?

● F.F. Scriu o carte consacrată sfîrșitului istoriei, intitulată „Sfîrșitul istoriei și ultimul om”. Expresia „ultimul om” trimite la Nietzsche. Intenționez să termin cartea pînă în sfîrșitul acestui an și sper că ea va fi publicată cîndva în limba rusă.

(„Moskovskie Novosti”, nr. 27, din 8 iulie 1990)

Traducere de SORIN VIERU

COMUNICAT

În memoria martirului LIVIU BABES — care și-a asumat sacrificiul suprem, dîndu-și foc în Poiana Brașov, în 2 martie 1989, în semn de protest împotriva terorii dezlănțuite în Brașov după 13 Noiembrie 1987 — revista „ASTRA” a instituit Premiul LIVIU BABES pentru militanți pentru libertate, valorile democrației și demnității umane. Primul laureat — pe anul 1990, al acestui premiu este MARIAN MUNTEANU — alegea care, omagîndu-l pe laureat, dă sens în același timp sacrificiului celui al cărui nume este înscris pe acest premiu.

VASILE GOGEA
Redactor șef adj. al
revistei „ASTRA”

Fotografie de OVIDIU BOGDAN

In timp ce cărțile lui zăceau, așteptând (zadarnic) avizul de publicare, Paul Goma era (pentru dezinformatori și dezinformați) „scriitorul fără cărți”. După ce cărțile lui au început să apară, ritmic, la editurile străine, s-a răspindit (bineînțeles intenționat) și s-a crezut (fără a se cerceta) că Paul Goma este „scriitorul fără talent”, publicat doar „din motive politice”. Cărțile lui Paul Goma încep să apară în limba română, cititorii își vor putea în sfârșit forma o opinie independentă de secția dezinformare a Securității și de „bunăvoința” unor colegi de breaslă. Convorbirea din paginile revistei noastre, reproducă ad litteram (cu câteva mici scurtări datorate în special lipsei de spațiu), este, după părerea celei care a realizat-o, o pagină de literatură. (Gabriela Adameșteanu)

● Locul lui Havel nu poate să-l ia nimeni

G. A.: De mai multe ori, în ultimele luni s-a exprimat în presă regretul că nu am avut un Havel. Ag spune că tu ai fi putut fi un Havel pentru România, dacă exista o Carta 77 și dacă ai fi avut temperamentul...

P. G.: Nu, nu. Cu întrebarea tu, sînt într-o postură jenantă; dacă îți răspund ce cred, răsufoitorii vor spune că mă propun eu înlocuitor. Ori Havel este unic. Locul lui Havel nu poate să-l ia nimeni. Din mai multe motive: primul ar fi că Cehoslovacia (ca stat modern), pentru că există doar din 1918 a avut ca prim-președinte un filozof, pe Masaryk. Iar al treilea precedent al ei este un dramaturg. Havel este pe de o parte un scriitor, un dramaturg, un foarte interesant eseist, dar este și un produs al unui țere care seamănă cu Dialogul vostru...

G. A.: ...Cu Grupul pentru Dialog Social.

P. G.: Numai că el a fost făcut în ilegalitate.

G. A.: O diferență destul de mare.

P. G.: Nu, nu destul de mare. Esențială. Deci eșii, în urma matii lor nefericite, din 1968... Pentru că nu trebuie să uităm că eșii au fost ferși de loviturile istoriei. Ei abia în 1968 au aflat, pe propria lor piele, că sovieticii sînt „niște răi”. Pentru că eșii au fost cu adevărat eliberați de armata sovietică. Ei fuseseră distruși, umiliți de Germania lui Hitler, desființați ca stat și sovieticii i-au salvat. Lor, suferințele „Jusmanilor” nu le-au deschis ochii. Au existat și în Cehoslovacia burjuii, industriali, „dușmani de clasă” care au suferit. Dar pe ei nici măcar procesele comunistilor lor, procesul Slanski, de pildă, nu i-a trezit. Ei au crezut în continuare că Uniunea Sovietică este sora cea mare și asta a fost marea lor suferință în 1968. Nu, nu pentru că au fost umiliți. Dar — cum se poate, chiar sora cea mare să ne facă nouă una ca asta? Ea să ne facă nouă una ca asta? Nouă, care eram cei mai obediienți din lagărul comunist? Se știe că din tot lagărul comunist eșii erau cei mai aroganți, iar față de noi se purtau foarte de sus. Acum vorbim în termeni de luptă de clasă... (ride).

● Tenisul este un fel de rezistență „à la roumaine”

P. G.: Din tragedia lui 1968 s-au născut două lucruri: tenisul (nu, nu fac ironii) și acest grup de reflecție: Carta 77, dar numai după 9 ani. Cehii au văzut că s-a agorât peste ei un acoperiș de plumb și au zis: de aiei nu mai leșim o vreme; atunci, hai să ne descurcăm aiei. Și ce-au făcut? Unii s-au retras în muzică. Și în tenis. Tenisul a fost un fel de rezistență „à la roumaine”. Adică: eu nu pot să fac contestație deschisă, uite, o fac, prin intermediul tenisului. Și, așa, numărul unu la bărbați era un ceh, numărul unu la femei pînă acum un an de zile era o cehoaică. Iar în al doilea rînd, acest grup de reflecție care a mers pe tezele lor din '68, Tezele „primăverii de la Praga”. Adică, ziceau eșii, noi considerăm că socialismul este un lucru bun, dar pînă acum a fost greșit aplicat, i s-a dat o față neumană. Iar noi, eșii, care sîntem blîși deștepti, vrem să-l facem o față umană. Ei nu trebuie acuzați. Ei nu erau atunci (și nici mai înainte) chiar atîl de orbi; însă, în disperarea lor, căutau alibiuri. După cum în Rusia oameni ca Soljenitîn, ca Bukovski au acceptat termenul de disident, deși ei cunoșeau foarte bine limba rusă și engleza și franceza, ca să știe exact că nu disidaseră de la nimic însă au acceptat termenul de disident ca o „punte”, sau „trambulină” sau „vehicul” care li purta. Și ajungem în '77, cînd la ei condițiile erau foarte coapte, erau chiar răcoapte din cauza lui '68. Însă și în România (pentru că ajungem și la România) erau foarte coapte, din cauză de '71; '71 — știe toată lumea — înseamnă tezele din Iulie, acele teze retrograde care echivalau cu o ocupație.

● Cel puțin voi, cehii, aveți consolarea că sînteți ocupați de ruși, pe cînd noi sîntem ocupați de români

P. G.: Și aici sînt obligat să mă autocitez. În '77 eu am adresat o scrisoare către Carta 77, dar, din motive de modestie (ride) am adresat-o celui mai important. Or, nu era Havel cel mai important atunci. Cel mai important, atunci, era Pavel Kohout, căruia în scrisoarea mea îi spuneam: „Cel puțin voi, cehii, aveți consolarea că sînteți ocupați de ruși, pe cînd noi sîntem ocupați de români”. Aaa! Ce mi-au făcut din cauza asta bravi mei români! Bravi mei români, adică securiștii-legionarii, în special Drăgan, Ioșif Constantin Drăgan: „Ce vrea să zică evreul ăsta de origine rusă? Vrea să ceară ca rușii să ocupe România?” Asta era în capul lor. Bun. Deci acum s-a adevărit că pareă nu greșeam cu cînd spuneam: „Cine îi-a scos ochiul? / Frate-meu / Aha. D-ăia și i-a scos așa de bine!” Pentru că, Ceaușescu ne-a ocupat mult mai bine decît au fost ocupați cehii sau ungarul de ruși.

● Ce-ar fi fost dacă, în '77, niște intelectuali români s-ar fi asociat cu Carta 77?

P. G.: Sigur, noi trăim prin contaminare. Nu pentru că noi îi imităm pe alții ei pentru că alții ne-au luat-o înainte, exact din aceleași motive. Și noi nu facem decît să ne exprimăm într-un concert. Or, ce-ar fi fost (o întrebare retorică) dacă în 1977 s-ar fi găsit totuși niște intelectuali români care să se solidarizeze cu Carta 77? E jenant să spun că eu, în disperare de cauză, m-am asociat cu Carta 77; numai pentru că rămășenem singur, m-am adresat, eu, personal, lui Kohout, personal. Pentru că îi citisem cărțile pe de o parte și, ca să nu se supere confratii români, pe de alta. M-am bătut Dumnezeu dacă aș spune acum: „Păi, eu, Goma, v-am oferit prilejul, în '77”. Nu. Pentru că eu n-am oferit nici un prilej. Nu. Eu nu eram în momentul acela decît un păstrător de listă. Eu nu am structură de om politic, de lider, eu aș fi fost un soldat disciplinat. Dacă am fi fost mai mulți. Dar, dintre scriitorii, n-a fost decît Negulescu. Și Ion Vianu, dar Vianu este scriitor doar din cînd în cînd. Deci ce-ar fi fost dacă atunci ar fi venit intelectuali? Eu cred că intelectual este doar acela ce minulește cuvîntul și „cel mai” dintre toți, este scriitorul. Nu este o cinste, ci o obligație a scriitorului să fie „mereu în frunte”. Ei, da, da. Să se sacrifice! Ei ce? ! Asta este! Deci a fost 1977, nu au venit intelectuali, au venit în schimb neintelektuali, au venit muncitori, au venit sindicalisti. Au venit ungarul, au venit sîrbi, au venit ucrainenii, au venit evreii. Asta a fost ultima și de aceea am fost bine primii în Occident, uite, au spus, nu sînt numai români pe listă. Era prima oară cînd românii îndrăzneau să facă așa ceva, fie și prin intermediul drepturilor omului. Era el un drept garantat prin Constituție, dar să îndrăzneașă totuși să semneze: vrem drepturi...

● Increderea și consolarea sînt cei care au acum 20-25 de ani.

P. G.: Deci, scriitorii n-au venit, scriitorii și-au văzut de cărțile lor și acum regretă. Eu cred că este totuși indecent să mai aducă vorba de Havel și de Carta 77. Dacă, de pildă, semnatarii acelor texte au, să zicem 20-25 de ani, atunci da, ei au o justificare...

G. A.: Asta voiam să-ți spun; că acum tu dialoghezi cu multi dintre cei care atunci erau în poală. Și sigur că n-aveau habar de Carta 77...

P. G.: Ei sînt, pe de o parte increderea, pe de alta justificarea. Consolarea. Cum să-ți spun, mă gîndesc... De altfel tu ai făcut un interviu împreună cu Horia Florian Popescu în care ai atîna momentul '56. Atunci

SĂ CRED MIRA

O CONVORBIRE CU PAUL GOMA R

noi aveam 20-21. La 20 de ani eram inconștient, eram sublim, eram timpit în sensul bun al cuvîntului... De ce? Mai tîrziu pentru că așa ești la 20 de ani, ești tînr și din punct de vedere fizic, moartea îți e necunoscută. Moartea vine mai tîrziu, cînd începi să îmbătrînești, să ai expertența durerii, a suferinței, a incapacității fizice și așa mai departe. În al doilea rînd, din cauza lipsei de memorie.

● Noi, în '56, aveam numai viitor

P. G.: Noi, în '56, nu aveam un bagaj de memorie. Noi aveam numai viitor. Aveam un prezent fierbinte și în față un viitor generos. Un viitor ca în cărți. Acum francezii, și occidentalii în general, după un prim elan de solidarizare, de ajutorare, și de luat în brațe, a românilor: „Românilor, revoluționarilor, extraordinarilor ce sînteți voi!” În timpul doi și-au luat mințile de pe români și îi consideră drept mincinosi. Drept oameni care au vrut să-i tragă pe sfioră. Pe ei, oameni cinstiti. Ceva ce nu este adevărat. Adică nu este total adevărat. Și aici este crima manipulațiilor. Pentru că, dacă, de pildă, nu ar fi fost nîd o picătură de sînge, nu că ar fi avut dreptate, nu, dar ar mai fi putut trece. Numai că, au fost victime. Și crima începe cu unul. Pentru că se vorbește de genocid, sigur, este un abuz lingvistic. Însă, dacă un singur om a murit, este o crimă. Dacă din întâmplare un singur ligănuș ar fi murit, dacă un glonte l-ar fi lovit în timpla dreaptă pe cînd traversa bulevardul, ar fi moarte de om. Sînge. Or, am aflat că maril strategii de la București planificau pierderile de parcă ar fi fost porumb-boabe. Sau nișp. Sute de victime — pierderi. Adică generalul Militaru în vederea operațiunii, (zice) trebuie să ne așteptăm să fie pierderi de atît și atît. Și au făcut să se amune estimările. Bun. Nu intrăm în acest amănunt.

G. A.: Nu, nu intrăm în acest subiect.

● Vrem, nu vrem, a început la Timișoara

P. G.: Revenim la ceea ce a fost. Pentru că a fost — unde? A început la Timișoara. Vrem — nu vrem. Întimplare — neîntimplare. Pretextul a fost un neoromân, un ungar, Tôkes. Vrem, nu vrem. Drapelul, primul drapel, la Timișoara, a avut o gaură. Bun. O vreme, românii au zis: „Noi am inventat gaura de la covrigul steagului”. Or, nu l-au inventat ei. L-au inventat ungarul, în '56. E bine totuși să se dea ungarului ce-i al ungarului, nu? (ride). Nu-l făcîm puțin adevărat că nu Tôkes ne-a făcut revoluția. Că nu Tôkes ne-a făcut nefericit, nu el ne-a adus la capătul răbdării; Tôkes a fost scînteia care a aprins o nemulțumire teribilă. Că Timișoara este cel mai occidental, cel mai cosmopolit oraș din România, poate da, poate ba, — nu mă amestec. Dar, chiar dacă la București se vorbește despre complotești care au așteptat, despre conspirația planificată pentru nu știu ce zi din ianuarie '90, ei, uite că și pe complotești i-a luat prin surprindere. Focul de la Timișoara s-a propagat și la București, — și a curs sînge. Că oamenii au fost striviți de tancuri (cum s-a întimplat și cu jurnalistul francez Calderon), că au fost loviți de un glonte, sau bătuiți, morți în bătai, cert este că au fost victime. Și că majoritatea vic-

timelor erau tineri, care se băgau, cum ne-am băgat și noi în '56, cu proștii sublimi, cu inocenții ingeri — nu știu cum să spun. Pentru că la 20 de ani, am spus, nu ție frică, nu realizăm, al doar viitor. Pentru ei, viitorul a devenit doar trecut. Pentru tru care, cîndva, trebuie să se dea seama. Nu cu capul, pentru că noi nu sîntem ca ei. Adică, în momentul de față, eu dialoghez cu Iliescu și îi spun: „Nu, domnule, nu tovarășul Iliescu. Noi nu sîntem ca voi. Între noi există o prăpastie”. Ei cu ai lui sînt comunisti și vor rămîne comunisti — comunisti în mentalitate. Am observat-o după întimplarea cu minierii.

● Iar noi nu am primit încă nici măcar scuze

P. G.: Iar noi nu am primit încă nici măcar scuzele. Toate fările care s-au eliberat de comunism și de securitate și-au cerut scuze unele altora: Polonia — Cehoslovaciei, R.D.G. — Cehoslovaciei, pentru că au intervenit în '68, în Uniunea Sovietică generalii de la KGB și-au cerut scuze poporului. Ei, da, și supravieșuitoarelor lui ăla de la Vorkuta care a făcut 30 de ani, chiar dacă în momentul de față este o ruină, chiar dacă abia mai respiră după atîta suferință, îi cade bine cînd cineva, care nu e direct vinovat, dar cineva de la KGB, își cere iertare, în stilul lui Dostolevski și zice: Ia vinăvat. Și pentru că vîd că în România toți se domnesc între ei, ce-ar fi de pildă să apară domnul Drăghici la televiziune și în limbajul

lui (știu că i te în vocabu că el, ca mi decît să înc cine l-a ter sigur, Pantu era ministru tre ai noștri novati? La Gherla. La / Cîi dintre ț între în col mitraliere? tunurile. In tras cu tunu tras cu tunu român. De a la televiziun rîu? Că n-asta chiar și runți; pentr nut osarece chisoare. D malca-mea, taică-meu, c beria, a făc și a putut s ne-am rîlic acum reven n-are nici u avem un Cartă 77. I dau o recon se (tînă scan un sfetnic) amintească... treabă.

● Eu am

P. G.: E Pentru că a racle. Nu

ILUZIA MISTERULUI

Motto: „un mister este o problemă care se întinde asupra propriilor ei date, pe care le invadează și care prin însuși acest fapt, se depășește, ca simplă problemă”.

Gabriel Marcel, *Le monde cassé*, 1933, p. 297.

Limba știe mai mult despre gândirea celor care o vorbesc decât știu vorbitorii ei. Aurelius Augustinus spunea că există în fiecare dintre noi ceva mai adânc decât noi însine. El credea că cel mai adânc în om este Dumnezeu. De fapt, dincoace de noi însine este societatea, care acționează, în primul rând, prin limba pe care o vorbim. Omul este singura ființă care poate deveni individualitate, deoarece trăiește în societate. Socialitatea este condiția individualizării sale. Cîndul, haite, turma, stupul, mușuroiul nu sînt societăți, ci ansambluri, deoarece animalele nu comunică unele cu altele prin vorbire, ci își avertizează congenerii prin semnale, care se propagă de la unele la altele. Animalele nu comunică între ele, ci se contaminatează unele pe altele de aceleași emoții. Numai prin vorbire sau izbutii oamenii să se diferențeze în individualități mereu mai distincte, mai originale, mai creatoare. Îngăduind vorbitorilor să întrebe, să neghe și să afirme o altă părere, dialogul stimulează dezvoltarea continuă a individualităților și asigură, astfel, mersul înainte al societății.

Dialogul este principala instrument al feed-back-ului prin care se autoreglează viața unei societăți. De aici receptivitatea deosebită a fiecărei limbi față de schimbările suferite de comunitatea care o vorbește. Cu cât o societate e mai civilizată, cu atât „străin” înseamnă mai puțin „dușman” și mai mult „oaspete”. Așa se explică faptul că limba știe deja ceea ce vorbitorii ei încă n-au aflat. De pildă, puțini vorbitori ai limbii române sînt conștienți de deosebirile dintre cuvintele „tăină”, „enigmă”, „miracol” și „mister”. Dar dacă sînt luate în seamă expresiile în care se află, de obicei, deosebirile încep să iasă la iveală: „tăina”, „le păstrează”, „enigma”, „se dezleagă”, „miracolul”, „se întimplă”, „misterul”, „e de nepătruns”. Năsterea omului, iubirea, moartea sînt marile mistere. Altfel spus, tăina ascunde un adevăr cunoscut, enigma ascunde un adevăr încă necunoscut, miracolul ascunde cauzele care au determinat întîlnirea a două sau mai multe procese și care aveau mai mulți sorti să nu se întîlnescă decât să se întîlnescă, iar misterul ascunde un adevăr de necunoscut de către gândirea umană, un adevăr care nu poate fi decât trăit, prin îndeplinirea unor ritualuri capabile să intensifice participarea emoțională pînă la contopirea cu „celălalt tărîm”: misterele orifice, die nisice, din Axra, din Eleusis, din Samotrace etc. Toți acești termeni exprimă existența unui „secret”, dar numai misterul este recunoscutibil. De mister nu te poți apropia decât prin inițiere, care începe cu „separarea neofitului de familia sa și retragerea în pustiu. Există deja aici un simbol al morții: pădurea, jungla, tenebrele simbolizează dincolo, Infernul”.)

tocmai din pricină că misterul nu este accesibil vorbirii și gândirii, ritualul — în care limba este redusă la implorări și imprecatii — este atât de intim legat de mit, care născăză înenarabilul, Roger Caillols observă că „ritul realizează mitul... de fapt, unimesa lor este indisolubilă și divorțul lor a fost totdeauna cauza decadenței lor”.) Fără ritual, mitul devine literatură și trăirea mistică devine plăcere estetică.

Că misterul este socotit de mistici inaccesibil gândirii o dovedește și atitudinea lor față de limbaj. Misterul nu poate fi trăit decât prin suspendarea vorbirii, prin adîncirea într-o „tăcere rituală”. Se crede că însuși cuvîntul „mister” e derivat din rădăcina „my”, care simbolizează închiderea buzelor, gestul tăcerii. Mircea Florian socotea că „realitatea mistică apare învăluită în mister, mai degrabă fiindcă ea nu poate fi descrisă și nu tolerează predicătele limbajului obișnuit sau le tolerează cu rezerve și corectări”.)

În realitate, limbajul participă din plin la însăși formarea ideii de mister. Pentru necuvîntătoare, nu există mister. Numai oamenii au ajuns la ideea de mister, deoarece numai ei pot să vorbească despre ceea ce se află dincolo de orizontul lor perceptual: genuri, esențe, cauze, viitor, trecut, zef. Misterul este atributul pe care îl capătă în mintea oamenilor forțele necunoscute și nescăpînte ale naturii. Misterul apare drept iluzie din clipa în care se ivește presupunerea că nu omul a fost creat de un Dumnezeu ascuns, ci Dumnezeu a fost creat de un om neajutorat. Spaima care întovărășea necunoșterea cauzelor și nepuțința asupra efectelor l-a îndemnat pe primul oameni să cheme în ajutor „spiritele” ascunse în lucruri, așa cum chemau spiritele ascunse în semenii lor. Oamenii nu pot să cunoască lumea decât prin intermediul limbii pe care o vorbesc între ei. Încurajați de înțelegerea dintre ei, încercau să se înțeleagă, la fel, cu lumea inconjurătoare. Aici este izvorul gândirii mitomagice și al iluziei misterului. Toate împlirile prin care treceau erau privite ca „semne”, de bunăvoință sau de ostilitate ale unor puteri superioare lor și care nu puteau fi îmbunate decât prin ritualuri magice.

Natura este, într-adevăr, superioară omului. Dar superioritatea ei este doar materială: ea îi dă naștere, ea îl crește, ea îl omoară. Însă, prin spiritualitatea lui, omul este superior naturii, deoarece el știe că e muritor. În vreme ce natura nu știe că îl omoară. Fîind singurul muritor care știe că moare, omul este singura ființă oședată de nemurire. Numai că el nu poate obține decât un supliment de viitor: prin trăinicia creațiilor sale. Cultura este încercarea omului de a se opune morții, de

HENRI WALD

a contracara necontent superioritatea fizică a naturii asupra lui.

Prin dezvoltarea culturii, oamenii devin conștienți că „supranatural” nu este decât propriul lor spirit. Supranatural este ceea ce cultura adaugă naturii. Salvarea a ceea ce este cel mai omenească în om — spiritualitatea — nu poate veni din afara lui, ci numai din el însuși. Nici o divinitate și nici o civilizație extraterestră nu ne va oferi pe farfurii zburătoare salvarea umanității noastre.

Iluzia misterului pălește în regimurile democratice și revine în cele despotice. „Misticismul — scria Mircea Florian în 1948 — înfloresc în epoci tulburi de despotism și implorare, cînd se sugrumă gândirea și exprimarea ei. Atunci se gîndește în tăină, se învăluie și se camuflează simțirea, se pune surdina gurii”.) Iar G.E.R. Lloyd, urmărind procesul prin care dezvoltarea capacității de argumentare în agora grecească determină înăntarea minții de la gândirea mitomagică la prima filozofie rațional-științifică din istoria ideilor, scrie că „pe măsură ce crește participarea cetățenilor obișnuiți la viața politică a cetății, capacitatea de a-și îndușca semenii prin argumentare capătă din ce în ce mai multă valoare și importanță, în dezbaterile politice ale adunărilor, în ambasadă, sau chiar în diferite tipuri de tribunale care, în veacul V, se multiplică la Atena și în mai mică măsură alurea”.) „Miracolul” grecesc începe cu prima confruntare de opinii din istoria Europei.

Bernard Lazare era de părere că „neomisticismul este un rezultat al nevoii de poezie și de frumusețe estetică”. Este explicabil de ce într-un regim în care numai unul are dreptul să raționeze, dar totul este raționalizat, nevoia de poezie se refugiază în misticism”. Poezia este un „limbaj în sărbătoare”, care acapă mai ușor de sub tutela „limbii de lemn” a Puterii. Numai că în poezie, misterul este un „irational captat” (G. Călinescu) prin vorbire și nu doar trăit în tăcere.

Actuala agresivitate a misticismului nu este o reacție, ci o agonia în fața dialogului rațional și democratic în plină expansiune. Veacul XXI va fi democratic, sau nu va mai fi... André Malraux nu a

spus, așa cum se repetă de ani de zile, că „veacul 21 va fi religios sau nu va fi”, ci că „veacul 21 va fi spiritual sau nu va fi”.

Spiritual înseamnă însă încredere în puterea morală a omului și nicidecum credința într-o putere superioară omului.

Misterul suprem este, într-adevăr, spiritul: de unde vine și cum este posibil să se întîlnescă în om cu materia? Dar dacă spiritul nu vine din altă parte și nici nu se „întîlnește” cu materia, ci este creat de activitatea verbală a omului? Ar fi deci adevărat că la început a fost cuvîntul, dar nu la începutul lumii, ci la începutul omului și culturii omenești.

Și deoarece spiritul nu locuiește în spațiu, ci durează în timp, atîta vreme cît este actualizat de vorbirea și gândirea omului, el nu poate să supraviețuiască dacă nu a căpătat un corp mai puțin perisabil decât al oamenilor: o operă literară, plastică sau muzicală, pe care oamenii să o poată citi, privi sau asculta și, astfel, a-o perpetua.

Spiritul nici nu vine de undeva, nici nu pleacă undeva. El există cîtă vreme există oameni.

Deși nu se va ști niciodată de ce lumea aceasta există în loc să nu existe și nici dacă este efectul unei evoluții sau creația unui Dumnezeu, ea este cognoscibilă, chiar dacă, fiind infinită și eternă, nu va fi pe deplin cunoscută niciodată.

* Problema este o întrebare în care subiectul se află în căutarea unui predicat, iar misterul este o întrebare care spazăză atât asupra predicatului cit și a subiectului.

** Raționarea vine de la rațiune, în vreme ce raționalizarea de la rație. Totalitarismul folosește doar funcția organizatorică a rațiunii, ferindu-se de cea curistică.

1) M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, Paris, Gallimard, 1937, p. 242.

2) Roger Caillols, *Le mythe et l'homme*, Paris, Gallimard, 1973, p. 27.

3) M. Florian, *Misticism și credință*, 1948, p. 25

4) M. Florian, op. cit., p. 36

5) G.E.R. Lloyd, *Magie, raison et experience*, Paris, Flammarion, 1990, p.90.

6) Bernard Lazare, *L'Antisémitisme*, t. II, Paris, 1934, p. 281.

Lucrare de MARCEL CHIRNOAGĂ

UN LITIGIU SPRIJINUL INTERNATIONAL

• Așa cum am promis în numărul 28 (din 27 iulie a.c.) al revistei noastre, continuăm dialogul pe tema ajutorului internațional, deschis prin intervențiile doamnei Doina Cornea și ale domnului Pavel Câmpeanu, la care așteptăm în continuare participarea specialiștilor din toate domeniile, în primul rând politologi, economiști, sociologi și pedagogi versați în probleme de educație socială.

AJUTORUL INTERNAȚIONAL: DE LA ETICĂ LA ONTOLOGIE SOCIALĂ

GABRIEL ANDREESCU

Ajutorul internațional. Un fel de a zice. Sub acest nume se fac referiri la multitudinea de relații economice și instituționale pe care România este interesată să le promoveze. Ajutorul umanitar — adevărate caravane cu bunuri de strictă necesitate — a fost intens în primele săptămâni de după Revoluție și s-a diminuat, firesc, cu timpul. Nu cunoștem nici un conclășean care să nu fi aprobat trimiterii în țară a acestui ajutor. Dar el nu poate fi prea mare în valoare absolută și nici nu influențează starea economică în adâncime. Marea miză pentru societatea românească este reprezentată de investiții, de credite, cooperări pe terțe piețe, de participarea României la înțelegerile economice și politice internaționale. Într-un astfel de caz însă situația internă începe să depindă semnificativ de lumea de afară. Din această cauză, și pozițiile...

• **Cine oprește ajutorul?** Investițiile sînt intimidată de cele câteva legi care stabilesc relația partenerilor străini cu statul ori cu particularii români. Insuficient de generoase față de foamea de investiții pe care o avem. Apoi, de burocrația careia legile în cauză i-au deschis un atrăgător orizont de activitate. Să se fi uitat că trăim, undeva, în Balcani? Dar marile afaceri au în vedere marile probleme. În primul rînd, tema stabilității și naturii situației politice. Cînd, pe 12 ianuarie prima mare manifestație tulbură consensul național, observatorii japonezi care urmăreau interesul evenimentelor din România au venit și au spus: „Dacă nu există ordinea necesară pentru muncă noi nu avem ce căuta aici”. Experimentații și pesimiștii japonezi au reividat după 20 mai. Atunci ne-au amintit: „Românii au votat ca să poată sta nu ca să poată lucra. Nu credem că Japonia mai are interese aici”. La mijlocul lui iunie, la Stockholm, se discuta împărțirea unui urias ajutor economic oferit țărilor din estul Europei. României îi revenea aproape un sfert. După ce în seara zilei de 15, spectatori occidentali au văzut pe ecran o femeie bătută sălbatic de către mineri și, im-

dist, secvențe cu Ion Iliescu mulțumind aceluiași, tot ajutorul s-a evaporat. Și tot așa au căzut, rînd pe rînd, penumărate înțelegeri care urmau doar să fie semnate. Nu știu dacă actualul președinte al țării, scoțind carbune împreună cu cei 12.000 de ortaci ai lui, pe deoarbă și tot timpul, pînă la sfîrșitul vieții, ar putea să recupereze uriașele pierderi materiale — și de-ar fi numai acestea! — pe care le-a adus poporul român acțiunea lor din luna iunie. Să spui că nu primim ajutor din vina Doinei Cornea este o pură (sau viclenă) orbire. Cel care are puterea cea mai mare în stat și cea mai mare responsabilitate pentru situația din țară. Și situația de aici, din România, este criteriul decisiv care stabilește nivelul relațiilor noastre — fie economice, fie politice — cu Europa și cu restul lumii.

• **Problema etică.** Nu există o controversă propriu-zis etică întrucît acel criteriu etic în raport cu care se discută problema ajutorului nu poate fi contestat pe față de nimeni: **interesul național.** Este în interesul societății românești ca partenerii străini să investească și să ofere, acum, credite? Este în interesul țării ca România să fie acceptată din toamnă, cu statut de observator în Consiliul Europei? Pentru o gândire elementară răspunsul pare simplu și imediat: da. Din păcate relația dintre acțiune și efecte este deseori paradoxală. Statele occidentale au sprijinit România, în anii '70, ca pe nici o altă țară socialistă, europeană. Și nici o țară socialistă europeană nu a căzut atât de jos ca România. Simpatia Washingtonului, din neurle cu regina Marii Britanii și înțînirile cu președintele Franței au stimulat paranoia lui Ceaușescu. Ajutoarele au fost cele care, conduse de dictator așa cum o maimuță conduce un avion, au făcut ca greșelile economice să ne coste atât de scump. Cîți au fost de acord, pe atunci, că trebuie refuzat sprijinul occidental? Interesul național este de ordinul efectelor, ajutorul, de cel al cauzelor. Legătura dintre unele și altele ține de o întreagă ontologie socială. Contro-

versele implicate de poziția internațională față de România sînt deci de natură ontologică, nu etică.

• **De ce ne temem.** A sprijini — economic, politic — guvernul român înseamnă a-i da putere, legitimitate și credibilitate (și nimic nu este în ziua de astăzi mai scump plătit decît credibilitatea, observa, înțelept, cineva). În condiții fîrești și cu atât mai mult într-o perioadă de tranziție un guvern puternic este binevenit; are posibilitatea să promoveze interesul național. Sînt condițiile de acum condițiile fîrești? Promovează actualul guvern interesul național? Din păcate bilanțul puterii, la opt luni de la Revoluție, este tragic. Asmutirea categoriilor sociale unele împotriva altora; agresivitatea și frauda din timpul campaniei electorale; reorganizarea forțelor de opresiune, ca alare; calomnierea, macularea a tot ceea ce a însemnat, în anii tiraniei, demnitate națională; utilizarea unor grupuri de șoc și metode care nu pot fi comparate decît cu oribilele acțiuni de tip fascist. Or fi pîrînd astfel de calificative un pic fanatic, eu însumi, care am orare de afirmații extremiste mă simt puțin incomod cînd

le scriu, dar... de necezur, acesta este adevărul. Cum să califici un guvern a cărui Politie — la citiva luni de la o Revoluție care a lertat-o — închide fără mandat de arestare și bate cu poftă demonstranții? Cum să califici un guvern care folosește drept tapi ispășitori copiii? Tîndu-i — opt într-o cameră, în condiții promiscue — peste o lună de zile, fără să anunțe părinții? Toată istoria noastră post-revoluționară sugerează că pentru actuala forță politică păstrarea puterii este prioritară față de interesele generale — evident, legate de libertatea individuală și de democrație. Ar fi și întrebarea dacă este cazul să asociem puterea politică de forțele obscure implicate în evenimentele respingătoare din ultimele luni. Dar a demonstrat pînă acum această putere că ar fi, într-adevăr, disociată?

• **Un raționament.** Dar chiar așa fiind s-ar putea spune, în principiu, că deschiderea României și acceptarea ei în viața economică și politică internațională ar fi benefice, prin efecte subtile, și sub un guvern blamabil. În timp, contactele externe ar aduce servicii democrației românești prin acele înlînțurii cauzale pe care, oricî putere, oricî ar fi de in-

Desen de MARCEL CHIRNOAGA

INVESTIȚII DE CAPITAL STRĂIN ȘI IMPEDIMENTE JURIDICE

DORU COSMA

Aflată la ceasul privatizării, țara întreagă — de la președinte, guvern, partid de guvernămînt la partide de opoziție și colășeanul de rînd — pare să fi înțeles că România nu poate leși din marasmul economic în care a împins-o comunismul decît printr-un aport masiv de capital străin. La fel de conștientă însă pare să fie țara și de rezervele investitorilor străini față de ofertele ce li se fac de a-și plasa capitalurile în economia noastră, mai ales sub forma participării la înființarea de societăți comerciale. De unde sumedenia de „explicații”, „supoziții”, „incriminări” etc. referitoare la cauzele amîntitelor rețineri. Unii descoperă aceste cauze în „masinările” anumitor forte malefice, hotărîte să „destabilizeze” țara și să submineze astfel încrederea străinătății în stabilitatea raporturilor economice din țara noastră, stabilitate atât de necesară unor investiții pe termen lung. Alții pun rețicenta deținătorilor de capital străin pe seama „denigrării” plăpînde democrații române de către unii intelectuali, care ar fi sugerat guvernelor străine ca ajutorul economic și financiar să ne fie acordat numai sub condiția respectării unor minime standarde democratice. S-a vorbit însă mai puțin, îndeosebi în presa pro-guvernamen-

tală, de vinovăția acelor care prin acțiuni extralegale, în răspăr cu ordinea de drept care trebuie să dominească într-un stat democratic, precum „mobilizarea” minerilor pentru „pacificarea” Capitalei, au creat o stare de spirit potrivnică unor raporturi economice stabile. Și mai puțin s-a vorbit despre impedimentele de ordin juridic pe care actuala legislație le pune, poate fără voie, în calea investițiilor de capital străin. Asupra citorva dintre aceste obstacole ne propunem să sîrîm în rîndurile ce urmează în temelul unei experiențe proprii, dobîndite în exercitarea profesiei de avocat.

Regimul juridic al investițiilor de capital străin în țara noastră este stabilit în principal prin Decretul-Lege nr. 96 din 14 martie 1990 al CPUN, decret-lege care își dezvăluie menirea chiar prin titlatura sa de act normativ „privind unele măsuri pentru atragerea inves-

tiției de capital străin în România”. Dispozițiile sale trebuie coroborate pe de o parte cu unele acte normative pre-revoluționare (pentru a nu spune: coexistate, pentru că astfel pot fi calificate în raport cu data apariției și îndeosebi cu „orientarea”, ca decretul nr. 474/1972 și 425/1972 (decrete abrogate numai parțial prin sus-amîntitul decret-lege nr. 96/1990 și, deci, încă în vigoare în unele privințe) iar, pe de altă parte, cu anumite norme din codul comercial. Curînd după edictarea decretului-lege nr. 96/1990 am fost contactat, în calitate de avocat, de o serie de firme străine, doritoare să înființeze, împreună cu parteneri români persoane fizice, societăți comerciale (pe acțiune), cu răspundere limitată sau în nume colectiv). Preferințele lor s-au îndreptat către societățile cu răspundere limitată pentru considerații ce nu este cazul să fie expuse aici. Ceea ce i-a frapat — și descurajat — dintru început pe investitorii străini a fost înainte de toate multitudinea de aprobări administrative prealabile necesare pentru înființarea și funcționarea societăților pînăluite. Într-adevăr, conform art. 14 al. 2 din Decretul 96/1990 constituirea societăților comerciale cu participare străină se aprobă de ministerul coordonator al domeniului de activitate, cu avizul Ministerului Comerțului Exterior și al Ministerului Finanelor, iar pentru societățile comerciale din domeniul producției și cu avizul Ministerului Economiei Naționale.

(Între timp titlatura unora dintre aceste ministere, dintre care unele au fuzionat cu alte ministere, s-a schimbat, dar necesitatea aprobărilor și avizelor în discuție a rămas aceeași.) Într-un caz concret în care mi s-a cerut să acord asistență juridică unei firme străine, care își alesese ca obiect al contractului de societate importul și exportul de produse alimentare, dar și de produse ale industriei electronice și a lemnu-

